

دعا و اسرار اجابت آن

زهرآقا جانی^۱

چکیده

ما در عصری زندگی می‌کنیم که یکی از دغدغه‌های اصلی مردم این است که چگونه با خداوند حکیم و عظیمی که خالق همه‌ی انسان‌ها و موجودات دیگر است ارتباط داشته باشند، دعا کنند و استجاب آن را هم در زندگی خود مشاهده کنند. این تحقیق سعی در این دارد که با بیان موانع استجاب دعا، شرایط دعا و علل تأخیر در استجاب دعا بتواند گامی مؤثر در این زمینه بردارد.

چون گاهی دعاهایی که به درگاه خداوند می‌کنیم و استجاب نمی‌شود به دلیل این است که ما مقدمات دعا و شرایط آن را رعایت نمی‌کنیم و نمی‌دانیم چگونه دعا کنیم ولی غافل از اینکه شرایط دعا را فراهم نکرده‌ایم از اجابت نشدن آن گله‌مند هستیم.

کلید واژه: خدا، دعا، اجابت، اسرار

۱- طلبه سطح ۲، پایه چهارم، حوزه علمیه فاطمه الزهرا (سلام الله علیها) خوراسگان

در جامعه‌ای که ما در آن زندگی می‌کنیم دغدغه بیشتر مردم در آن به این صورت است که چگونه با یک منبع عظیم وصل شویم خواسته‌ها و حوائج خود را مطرح کنیم و پاسخ و استجابت آن را ببینیم. مشکلاتی که برای رفع آن راهی جز توصل به درگاه خدا نداریم. این مقاله با هدف ارائه راهکارهایی مؤثر و کاربردی در این زمینه تألیف شده است تا شاید بتواند عاملی مؤثر در این زمینه باشد.

البته موضوع دعا موضوعی است که تا به حال پژوهش‌های بسیاری در این زمینه شده است. چون موضوع مورد دغدغه‌ی بسیاری از افراد است و کتاب‌های بسیاری در این زمینه تألیف شده است، مانند یک سری از کتاب‌ها که با حمایت و پشتیبانی دفتر مقام معظم رهبری در جهت بهبود دغدغه‌هایی در این زمینه سفارش شده است.

دعا در لغت و اصلاح

دعا در لغت به معنای «خواندن» و «درخواست انجام کار دادن» و «حاجت خواستن» است گفته‌اند که اصل آن «دعاو» بوده است و به دلیل قرار گرفتن واو پس از الف بر اساس قواعد اعلال تبدیل به همزه شده است. جوهری آن را از ماده «دعوت» به معنای «فراخوان به غذا» دانسته‌اند.

دعا در اصطلاح شرعی به معنای روی آوردن به خداوند و درخواست از او با حالت خضوع است. البته گاه از باب مجاز به صرف تمجید و ستایش خداوند نیز «دعا» گفته شده است چه انسان درکنار آن درخواست خود را یادآوری کند و چه نکند.^۱

دعا در کتاب و سنت

دعا پدیده‌ای فطری و از اساسی‌ترین نیازهای روحی و روانی انسان است که در تمام کاوش‌های روان‌شناختی، ضرورت و وجود آن تأیید شده است، چنانکه از نخستین روزگاران زیست بشر دارای نمود و بروز است. به همین دلیل است که در مرام ناصری ارائه شیوه از سوی تمام پیامبران و ادیان آسمانی به آن توجه بسیار شده است. اسلام نیز که حامل ادیان است به آن توجه کرده و اهمیّت و جایگاه آن را به خوبی روشن ساخته است. در قرآن کریم دعا کردن و طلب از خداوند، از مردم خواسته شده و اجابت دعا تضمین شده است و همپایه‌ی عبادت معرفی شده است. «وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ»^۲؛ «پروردگارتان فرمود مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم، کسانی که در پرستش من کبر می‌ورزند به زودی خوار و در دوزخ آیند». طبق سیاق بخش دوم آیه باید چنین می‌بود: «إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ»؛ دعائی در حالی که به جای واژه «دعا» از «عبادت» استفاده کرده است، بر همین اساس و با استناد به ظاهر این آیه در برخی از روایات دعا، عبادت معرفی

۱- ارشاد، علی اکبر، به اهتمام پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، دانش نامه امام علی (علیه السلام)، سازمان انتشارات فرهنگ و

اندیشه اسلامی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۲، صص ۳۱۸-۳۱۹

۲- سوره غافر، آیه ۶۰

شده است. چنانکه در روایتی از امام صادق (علیه السلام) می‌خوانیم: «الدعاء هو العبادة التي قال الله عزوجل: ان الذين يستكبرون عن عبادتي» پیدا است امام با استناد به بخش دوم این آیه شریفه، دعا را همان عبادت شناسانده‌اند. قرآن از انسان‌ها خواسته است که خدا را از روی خوف و طمع «وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا»^۱؛ و در حال گرفتاری و راحتی^۲ و با یاد کردن نام‌های نیکوی الهی^۳ بخوانند. با این این حال خداوند، اجابت خود را منوط به قبول دعوت الهی از سوی بندگان داشته است.^۴

تأثیر دعا در نگاه علی (علیه السلام)

در گفتار امیرمؤمنان علی (علیه السلام) تصریح شده که دعا از علل تأثیر گذار است. امام برای دعا، تأثیرهای زیر را بر شمرده است:

۱- برگرداندن قضای الهی

رد قضای الهی از رایج‌ترین تأثیرهای دعا است که در روایات به آن اشاره شده است. امام در این باره فرموده است:

«الدَّعَاءُ يَرُدُّ الْقَضَاءَ الْمُبْرَمَ فَاتَّخِذُوهُ عِدَّةً»؛

دعا قضای استوار را بر می‌گرداند، پس آن را ساز و برگ خود گیرید.

نیز فرموده‌اند: که دعا مانع تأثیر قضا می‌شود، بر خلاف فرار و گریختن که نمی‌تواند جلو قضا را بگیرد. پس به

ماجرای یونس و قوم او در قرآن اشاره و استناد می‌کنند. این مفهوم یا تعبیر دیگری هم چون

۱- سوره اعراف، آیه ۵۶

۲- سوره روم، آیه ۳۳

۳- سوره اعراف، آیه ۱۸۰

۴- ارشاد، علی اکبر، به اهتمام پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، دانش نامه امام علی (علیه السلام)، صص ۳۲۰-۳۱۹

«ادفعوا أمواج البلاء عنكم بالدعاء قبل ورود البلاء»؛

امواج بلا را مثل از در رسیدن آن با دعا دور کنید.

۲- بخشایش گناه

یکی از آثار دعا، عفو گناهان است. این امر ممکن است با درخواست مغفرت از خداوند همراه باشد چنانکه این مضمون در بیشتر دعا‌های حضرت علی (علیه السلام) آمده است. و هم چنین ممکن است دعا بدون درخواست مغفرت باشد علی (علیه السلام) معتقد است که اگر اخلاص در میان باشد، دعا کننده به یکی از سر نتیجه که یکی از آن ها بخشش گناهان است دست می یابد.

۳- بر آورده شدن خواسته ها

به دلیل تأثیر دعا در بر آوردن خواسته ها که امام در وصایایش، از فرزندش امام حسن (علیه السلام) می خواهد که «حاجت خود را نزد او آور ... و از اندوه های بدو شکایت بر، و برای گره گشایی کارهای او را بطلب. برای کارهای او از او یاری جوی و از گنجینه های رحمت او، آن را بخواه که بخشیدنش از غیر او بر نیاید: از افزون مدت زندگانی، تندرستی و فراوانی های روزی^۱».

۴- چگونه با خدا سخن بگوییم

دعاهایی که از معصومین (علیهم السلام) به ما رسیده است، به نوعی می خواهد به ما یاد دهد که چگونه با خدا صحبت کنیم از کجا شروع کنیم و به کجا برسیم.

البته بهترین دعاها، دعا‌های قرآنی است.

«رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»؛

«پروردگارا! در این دنیا به ما نیکی و در آخرت نیز نیکی عطا کن و ما را از عذاب آتش دور نگه دار»^۲.

۱- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۲۸۹

۲- نهج البلاغه، نامه ی ۳۱

۳- سوره بقره، آیه ۲۰۱

حکم قصاص را گرفته، می‌خواهند او را قصاص کنند، آمدند و دیدند همان فرد فلج است. یعنی آن انسان فلج که پا نداشت، استعداد و ظرفیت در او نبود تا انسان خوبی باشد. نفس اماره‌ی چموشی داشت. خداوند با ابتلائات او را رام کرده بود. یک بزرگی فرمود: نفس‌های ما با ابتلائات و فشارهایی که می‌بیند می‌خواهد، زمین می‌خورد تا طغیان گری و یا یاغی گری نکند^۱.

مسئله دعا و اجابت آن مسئله‌ی پیچیده‌ای است که گاهی اوقات پیرامون آن شبهاتی در ذهن مردم به خصوص نسل جوان ایجاد می‌شود و به خاطر رابطه‌ی این سؤالات با عنوان بحث تعدادی از این سؤالات با پاسخ هایشان بیان می‌شود.

۱- چرا بسیاری از مردم به دعا اهمیت نمی‌دهند و تنها به هنگام گرفتاری مشکلات دست به دعا بر می‌دارند؟ پاسخی که می‌دهیم این است که اگر چه برخی مردم هنگام گرفتاری به دعا می‌پردازند و چون خلاصی یافتند دعا را فراموش می‌کنند. به گفته‌ی مولوی:

آن زمان خود، جملگان مؤمن شدند	آن زمان خود، سرکشان بر سر دوند
آن زمان زاری کنند و افتخار	همچو دزد و راهزن، در زیر دار

اما حقیقت آن است که «دعا» غریزی انسان و «خواستن» از خداوند فطری بشر است؛ متأسفانه آدمی در هنگام رفاه و آسایش و آرامش توجه‌اش به اسباب و علل میانی معطوف می‌شود و از رب الارباب غافل می‌شود. در واقع در هنگام راحت‌طلبی و آسوده‌خاطری به پروردگار شرک می‌ورزد و می‌پندارد تنها علل و عوامل مادی و میانی کارساز است و گویا خداوند متعال و علل غیر مادی نقشی در زندگی بشری ندارد. به بیان دیگر در این زمان تعلقات مادی و وابستگی‌های دنیوی حجابی بر حقیقت امر و خواسته‌ی فطری و غریزی او می‌شود و از این رو به دعا بی‌اهمیت گشته است و از آن غفلت می‌کند، اما همین که مشکلی با سختی و نیازی پدیدار گشت گویا آن حجاب‌ها و آن تعلق‌ها و آن غفلت‌ها کنار می‌رود و انسان متوجه خداوند متعال می‌گردد و او را

می‌خواند و از سوی او مدد می‌جوید، اما مع‌الأسف همین که در این حالت دعا کرد و خداوند اجابت فرمود، دوباره وضعیت قبلی و غفلت او باز می‌گردد و دعا را به کناری می‌نهد. باید حجاب تعلقات و وابستگی‌های واهی خویش را کنار بزنیم و با تذکار و بیداری و هوشیاری غفلت را از خویش دور سازیم تا در هر حال، چه امنیت، چه اضطرار، چه راحت، چه ناراحت، سخن گفتن با خدا و راز و نیاز با او یعنی دعا را فراموش نکنیم. علی (علیه السلام) معتقد است انسان همواره باید به درگاه حق، دعا کند و چنان نباشد که تنها در حال عافیت و سلامت او را بخواند.

۲- آیا برای دعا، زمان و مکان مخصوص هست و یا هر وقت و هر طور خواستیم می‌توان دعا کرد؟

زمان دعا:

هر چند دعا در هر وقتی مطلوب است ولی بر اساس روایات اوقات مخصوصی که زمینه‌ی مناسب‌تر برای دعا کردن فراهم می‌آورد معین شده است. از جمله: سحر و نیمه شب، هنگام تلاوت قرآن، هنگام اذان، هنگام بارش باران، هنگامی که دو لشکر اسلام و کفر در مقابل یکدیگر قرار می‌گیرند و گروهی آماده شهادت می‌شوند، هنگامی که ستم‌دیده‌ای صدای مظلومیتش بلند می‌شود. پس از اقامه نماز هنگام غروب خورشید و طلوع فجر.

گفتنی اینکه اولاً برخی از دعاها در وقت خاصی از سال باید خوانده شود که در کتب دعایی مشخص شده است. روز جمعه و هنگام سجده.

ثانیاً، حکمت برخی از این اوقات به دلیل تحقق قرب به پروردگار است، مثلاً هنگام اذان یا تلاوت قرآن، آدمی به خداوند نزدیک‌تر است و از این رو زمینه برای دعا و استجابت دعا فراهم‌تر می‌باشد.

بعضی از این زمان‌ها به دلیل سکوت، آرامش و مغفول شده از امور دنیوی و تعلقات بستر مناسبی برای توجه خاص و ویژه به پروردگار است. مانند سحرها یا پاره‌ای از این اوقات به دلیل قرابت زمانی و وفات یا شهادت یا ولادت معصومان یا نزول قرآن (شب قدر) اهمیت می‌یابد.

مکان دعا:

خداوند در همه جا هست و به هر جا رو کنیم او در آنجا حاضر است. از این رو نمی‌توان دعا را به مکان مشخصی محدود ساخت، ولی در عین حال به دلیل ویژگی‌ها و تقدس‌هایی که برخی از مکان‌ها دارند، دعا در آن مکان‌ها توصیه و زمینه‌ی اجابت در آن‌ها نزدیکتر تلقی شده است مانند مسجد، یا مسجد کوفه یا مکان‌های مقدسی چون مسجد الحرام، مسجد النبی، مشاهده مشرفه و ... که در کتب دعا به صورت مشخص آمده است.^۱

۱- کاشفی، محمد رضا، روحانی، محمد کاظم، دعا و توسل، ۱۳۸۹

ما در زندگی روزمره زمانی که با یک مشکل جسمی و روانی و ... روبرو می شویم تنها دغدغه ما این است که آن مشکل حل شود و زمانی که دعا می کنیم از خدا توقع داریم که آن را اجابت کند در حالی که گاهی اجابت آن به صلاح ما نیست و ممکن است زمینه های انحراف آن را از مسیر اصلی هدایت فراهم می کند و خداوند که خیر و صلاح بندگان را در نظر می گیرد بهتر می داند که چه دعایی را اجابت کند و چه دعایی را اجابت نکند. البته نباید نادیده گرفت که در دعا کردن و پرهیز و دوری کردن از موانع اجابت آن اهمیّت بسیاری دارد و اجابت دعاهايمان.

فهرست منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

- ۱- ارشاد، علی اکبر، به اهتمام پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، دانش نامه امام علی (علیه السلام)، سازمان انتشارات فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۲.
- ۲- تشکر، احمد، استجابت دعا (شرایط و موعظه)، بوستان کتاب، قم، ۱۳۹۰.
- ۳- راوندی، قطب الدین، الدعوات، مدرسه امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، قم، ۱۴۰۷ ق.
- ۴- رجایی، محمد رضا، ویژگی های دعا، اقیانوس معرفت، چاپ اول، ۱۳۸۶
- ۵- طبرسی، احمد بن علی، شرح و ترجمه الاحتجاج، ترجمه احمد غفاری مازندرانی، ج ۲، مرتضوی، تهران، ۱۳۷۱.
- ۶- فرحزاد، حبیب الله، دعا و اسرار اجابت، انتشارات عطش، ۱۳۹۳.
- ۷- کاشفی، محمد رضا؛ روحانی، محمد کاظم، دعا و توسل، چاپ دوم، قم، ۱۳۸۹.
- ۸- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۹۳، موسسه الوفاء، بیروت، ۱۴۰۳ ق.